

Japan als voorbeeld?

Er zijn ongeveer 300.000 buurtgroepen in Japan en een meerderheid van de Japanse huishoudens is lid van een buurtgroep. Deze buurtgroepen zijn klein, relatief zelfstandig en actief. Japanse buurtgroepen voelen zich verantwoordelijk voor een aantal taken die in Nederland door de overheid (gemeente) worden uitgevoerd. Wellicht dat Nederland op dit gebied iets van Japan zou kunnen leren?

Voor mijn proefschrift heb ik van 2005 tot 2009 onderzoek gedaan naar kleinschalige burgergroepen, met name buurtgroepen, in Hiroshima. De nadruk lag hierbij op de rol die dit soort groepen spelen in de creatie van sociale cohesie in Japan. Hiroshima is een stad gelegen in het zuidwesten van Japan met ongeveer een half miljoen huishoudens en één miljoen inwoners en is daarmee qua omvang de elfde stad van Japan.

Japan

Hoewel Japan de afgelopen anderhalve eeuw zeer snel is gemoderniseerd en sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog een op Westerse leest geschoeide liberale democratie is geworden zijn er vanzelfsprekend nog altijd aanzienlijke verschillen tussen Japan en Nederland. Voor dit artikel is het van belang in ons achterhoofd te houden dat collectieven en dan met name relatief kleine groepen zoals de familie, de school, het bedrijf waar men werkt of de buurt waar men woont, in vergelijking met Nederland en ten opzichte van het individu, in Japan van grotere betekenis zijn. In dit verband is het wellicht interessant op te merken dat het Japanse woord voor 'mens', *ningen*, is opgebouwd uit de karakters voor 'persoon' en 'tussen', met andere woorden het relationele aspect van het mens-zijn wordt benadrukt in het Japanse woord voor mens (Wu, 2001: 98). Ten slotte is Japan, in tegenstelling tot Nederland, grotendeels een mono-etnische en monoculturele samenleving: bijna 99% van de bevolking is van etnisch-Japanse origine en het percentage Christenen is bijvoorbeeld beperkt tot slechts twee procent van de bevolking.

Zeker in vergelijking met het aantal grote en geïnstitutionaliseerde maatschappelijke organisaties zijn er in Japan relatief veel kleine en lokale groepen actief. Pekkanen (2006) concludeert zelfs in zijn studie dat er in Japan sprake is van een wat hij noemt *dual civil society*: Japan heeft relatief weinig grote, landelijk georganiseerde maatschappelijke groepen maar er zijn wel veel kleine en lokale groepen. Er zijn met name veel buurtgerelateerde groepen in Japan die vaak ook als een parapluorganisatie fungeren voor andere kleine groepen die lokaal actief zijn, bijvoorbeeld groepen voor ouderen, kindergroepen of groepen die zich bezig houden met de verkeersveiligheid in de buurt. Er zijn naar schatting ongeveer 300.000 buurtgroepen (Pekkanen, 2006: 88) in Japan. Deze Japanse buurtorganisaties zijn afgeleid van de traditionele dorpsbesturen. De moderne voorgangers van buurtorganisaties in Japanse steden werden veelal opgericht begin negentiende eeuw (Hastings 1995). Het overgrote deel van de Japanse buurtgroepen¹ heeft geen formele juridische status en staat niet ergens ingeschreven. Japanse buurtgroepen zijn, in vergelijking met bijvoorbeeld Nederlandse buurtgroepen, ook relatief *klein* van omvang. Deze buurtgroepen zijn weer onderverdeeld in *buurtblokken* waarvan er in heel Japan naar schatting maar liefst vier tot vijf miljoen zijn. De buurtblokken hebben een lange geschiedenis waarvan het ontstaan is terug te voeren tot de introductie, begin zeventiende eeuw, van de *goningumi* (letterlijk 'vijfmansgroepen'): groepen van een aantal (vijf) huishoudens die collectief verantwoordelijk waren voor de veiligheid en het betalen van de belastingen.

Een van de hoofdconclusies van mijn proefschrift is dat deze buurtblokken, omdat ze zo kleinschalig en talrijk zijn, belangrijk zijn voor de sociale cohesie in Japan in het algemeen en het buurtwelzijn in het

bijzonder. De kleine omvang van het buurtblok maakt het een geschikte institutie voor veel taken. Bepaalde corvee diensten, zoals het schoonmaken van het buurthuis of het lokale park, roteren tussen de buurtblokken. Elk buurtblok heeft zijn eigen *kairanban*, een mobiel mededelingenbord die een paar keer per maand wordt gerouleerd onder de huishoudens van het buurtblok en wordt gebruikt voor het verspreiden van mededelingen en het ophalen van donaties en contributies. De buurtblokken zijn ook handige administratieve eenheden waarvan het blokhoofd geacht wordt een lijst met namen bij te houden en als een bloklid bijvoorbeeld gedurende een lange tijd ziek of getrouwd is, een kind heeft gekregen of is overleden wordt het blokhoofd geacht dit door te geven aan de leiding van de buurtgroep aangezien in sommige buurten de buurtgroep in dergelijke gevallen een kleine gift aan het betreffende huishouden geeft. Omdat elk huishouden mag verwachten per tien jaar één keer de functie van blokhoofd te moeten vervullen zorgen de buurtblokken ervoor dat elk huishouden ook ooit relatief actief bij de buurt betrokken raakt. Vanwege het grote aantal buurtgroepen, aan de buurt(groep) gelieerde (sub)groepen en buurtblokken in Japan speelt de Japanse buurt, en dan met name de Japanse buurtgroep, een erg belangrijke rol in het vrijwilligersleven in Japan zoals ook blijkt uit tabel 1 hieronder:

Tabel: 1 Participatie door Japanners in verschillende soorten vrijwilligersactiviteiten uitgesplitst naar het soort organisatieverband waarin de betreffende activiteit ondernomen wordt

Vrijwilligersactiviteit/type verband (in procenten)	Totaal	Vrijwilligersorganisatie	Buurtgroep of buurtgerelateerde groep	Overige groepen	Met de familie	Met collega's of klasgenoten	Met burens	Met vrienden of kennissen	Alleen
Totaal	26,2	3,1	9,7	5,5	2,4	5,0	6,1	3,2	3,4
Gezondheid	3,0	0,4	0,3	0,4	0,2	0,6	0,2	0,4	1,1
Ouderen	4,4	0,7	1,3	0,6	0,4	0,6	0,6	0,6	0,5
Gehandicapten	2,0	0,5	0,1	0,4	0,1	0,4	0,2	0,3	0,3
Kinderen	5,6	0,8	1,7	1,4	0,3	0,9	1,1	0,6	0,3
Sport, cultuur en wetenschap	4,2	0,5	0,7	1,6	0,2	0,6	0,6	0,9	0,3
Buurtverbetering	12,0	0,6	6,2	1,2	0,6	1,6	3,4	0,6	0,6
Veiligheid	5,5	0,5	2,3	1,0	0,1	1,0	1,4	0,2	0,2
Milieu	6,5	0,4	2,0	0,8	0,9	1,2	1,5	0,5	0,9
Rampenbestrijding	1,2	0,1	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1
Internationale samenwerking	1,5	0,4	0,1	0,3	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3
Overig	1,9	-	-	-	-	-	-	-	-

Bron: (vrije)tijdsbestedingsenquête 2006²

Ten eerste valt op dat 'buurtverbetering' verreweg de meest voorkomende vrijwilligersactiviteit is. Van de in totaal 26% Japanners die hebben aangegeven het afgelopen jaar minstens één dag betrokken te zijn geweest bij één of meer vrijwilligersactiviteiten geeft bijna de helft te kennen dat ze als vrijwilliger hebben meegeholpen de buurt te verbeteren. Niet alleen wat betreft het soort activiteit maar ook het verband waarin het plaatsvindt speelt de buurt in Japan een grote rol. Ook opvallend is dat de 'buurtgroep' als een aparte antwoordcategorie wordt vermeld in deze Japanse enquête. De buurtgroep of groepen die gerelateerd zijn aan buurtgroepen zoals ouderengroepen of kindergroepen constitueren met afstand het meest genoemde verband waarin men aangeeft als vrijwilliger actief te zijn op de tweede plaats gevolgd door vrijwilligerswerk doen 'met de burens' maar dan zonder een organisatieverband zoals een buurtgroep. Met andere woorden *de buurtgroep en gelieerde groepen zijn*

het belangrijkste organisatieverband waarin Japanners vrijwilligerswerk ondernemen, deze categorie is groter dan de twee overige organisatieverbanden samen, namelijk de categorieën 'vrijwilligersorganisatie' en 'overige groepen'. Alleen vrijwilligersactiviteiten op het gebied van 'gezondheid', 'gehandicapten', 'sport, cultuur en wetenschap' en 'internationale samenwerking' worden vaker in een ander verband ondernomen. Aan de hand van mijn bevindingen in Hiroshima zal deze bewering hieronder kort worden geïllustreerd.

Hiroshima

Er zijn 1964 buurtgroepen in Hiroshima, met een gemiddelde omvang van 177 huishoudens. De kleinste buurtgroep heeft drie huishoudens, terwijl de grootste buurtgroep 1850 huishoudens groot is. Vrijwel elke buurt in Hiroshima heeft een eigen buurtgroep. De gemiddelde participatiegraad is 68%, met andere woorden 68 van de 100 huishoudens in Hiroshima zijn lid van een buurtgroep. De 1964 buurtgroepen in Hiroshima zijn verder opgedeeld in blokken. Een buurtgroep heeft gemiddeld 15 van deze blokken van elk ongeveer 12 huishoudens. Het totale aantal buurtblokken in Hiroshima is 29.129. De buurtgroepen zelf zijn doorgaans aangesloten bij een federatie van buurtgroepen. In Hiroshima zijn er 114 van deze buurtfederaties, waarbij gemiddeld ongeveer 3000 huishoudens zijn aangesloten.³ Wat doen deze buurtgroepen zoal? De foto's hieronder laten een paar voorbeelden van buurtactiviteiten zien die zijn ondernomen door één bepaalde buurtgroep in een buurt in Hiroshima waar 336 huishoudens gevestigd zijn waarvan er 212 lid zijn van de betreffende buurtgroep. De getoonde activiteiten, namelijk het schoonmaken van de buurt, het organiseren van rampenoefeningen en het patrouilleren door de eigen buurt (vaak in samenwerking met de politie) zijn typerende activiteiten voor veel Japanse buurtgroepen net zoals het organiseren van recreatieve activiteiten zoals een buurtconcert. In vergelijking met Nederland zijn er in Japan veel meer buurtgerelateerde functies per huishouden, zoals de functie van voorzitter of penningmeester van een groep of subdivisie en wel omdat er zoveel buurtgroepen en aan buurtgroepen gelieerde subgroepen in Japan zijn. Naar schatting zijn er alleen al in Hiroshima 50.000 van dergelijke buurtfuncties, met andere woorden één op de tien huishoudens in Hiroshima vervult een functie in een buurt(gerelateerde)groep, waarvan de functie van blokhoofd, met bijna 30.000 buurtblokken in Hiroshima, het talrijkst is en daarmee, vanuit een oogpunt van sociale cohesie en buurtparticipatie, ook het belangrijkste. Deze functie wordt meestal vervuld door de vrouw van het huishouden aangezien de man het vaak (te) druk heeft met zijn werk om aan deze verplichtingen te voldoen.

Foto 1: schoonmaken van de rivier

Foto 2: rampenoefening

Foto 3: buurtpatrouille

Foto 4: buurtconcert

Japanse versus Nederlandse buurtgroepen

Op basis van gegevens die verzameld zijn door de auteur met betrekking tot een aantal buurtgroepen in Hiroshima en Nederland, secundaire literatuur en statistieken kan geconcludeerd worden dat buurtgroepen in Japan niet alleen *kleinschalig* en *talrijk* zijn maar ook *zelfstandig* (ze krijgen bijvoorbeeld niet of nauwelijks subsidie van de overheid) en *allerlei activiteiten* ondernemen waar *relatief veel inwoners, met name ouderen, vrouwen en jonge kinderen uit de buurt bij betrokken zijn*. Waar het gemiddeld buurtbegrip in Nederland een paar duizend huishoudens omvat (WRR (2005: 21)) is een gemiddelde buurtgroep in Hiroshima ongeveer 200 huishoudens groot. Het gevolg van deze kleine buurten met allemaal hun eigen buurtorganisaties en buurtgerelateerde groepen is dat de organisatiedichtheid in Japan aanzienlijk groter is dan in Nederland. Per tien huishoudens is er ongeveer één buurtgerelateerde groep (zoals een buurtblok, buurtgroep of ouderengroep) in Hiroshima. Ter vergelijking, Dekker en Lelieveldt (2008: 9) komen op basis van hun onderzoek in acht wijken in Dordrecht en Utrecht tot tien organisaties per 1000 inwoners, met andere woorden een organisatiedichtheid die een factor tien kleiner is dan in Hiroshima. Belangrijker echter dan het aantal groepen is de mate waarin bewoners participeren in activiteiten georganiseerd door dit soort lokale groepen. In Hiroshima is 68% van de huishoudens lid van een buurtgroep. In Nederland ligt dit percentage aanzienlijk lager. Volgens Völker (2005: 37) is ongeveer 10% van de huishoudens in Enschede lid van een buurtvereniging. In dit verband is het wellicht interessant op te merken dat uit SCP onderzoek (AVO, 2003) blijkt dat 77,4% van de respondenten te kennen geeft het buurthuis nooit te bezoeken en uit een ander SCP onderzoek (CV, 2006) komt naar voren dat 94,2% van de respondenten geen vrijwilligerswerk verricht voor een buurtvereniging of buurtcentrum.

Mijn bevindingen in zowel Japan als Nederland wijzen erop dat het percentage bewoners dat lid is van een buurtgroep stijgt naarmate de buurtgroep kleiner qua omvang is en minder huishoudens omvat. De buurt behorende bij buurtvereniging Rozemarijn in Schipluiden is bijvoorbeeld slechts ongeveer 100 huishoudens groot. Echter 98% van de huishoudens die horen bij deze kleine buurt is ook lid van de buurtvereniging (Van der Sluis en Van der Land (2009: 58)). Een kleinere buurt betekent meer sociale druk om lid te worden van de buurtvereniging, maar mogelijk ook een sterker gevoel van identificatie met de kleine en dus ook persoonlijker buurt. Met andere woorden een kleine schaalgrootte vergroot niet alleen de organisatiedichtheid maar ook de bereidheid lid te worden van een lokale groep. In vergelijking met Japan is de organisatiedichtheid in Nederland veel kleiner mede door de relatieve grootschaligheid van Nederlandse buurtverenigingen. Hoe zit het met de participatie in buurtactiviteiten? Wellicht zijn Japanners vaker lid van een buurtgroep maar zijn dit vooral passieve leden die niet veel meer doen dan jaarlijks hun contributie betalen. Huishoudens in Hiroshima participeren gemiddeld ongeveer tien keer per jaar in een buurtactiviteit. Ter illustratie, volgens de 'Monitor Bewonersorganisaties 2007' (2009: 16) van de gemeente Den Haag hebben in 2007 in totaal ongeveer 5500 bewoners bijeenkomsten van bewonersorganisaties in Den Haag bezocht. Een conservatieve schatting daarentegen van het aantal personen dat in Hiroshima jaarlijks bijeenkomt tijdens buurtvergaderingen is 300.000. Zelfs in aanmerking genomen dat de Monitor Bewonersorganisaties niet alle buurtgroepen en buurtverenigingen in Den Haag registreert en dat de gemeente Den Haag iets minder dan de helft van het aantal inwoners van Hiroshima heeft is wel duidelijk dat de omvang en intensiteit van het buurtleven in Hiroshima van een geheel andere orde is. Ten slotte gaf 18% van de inwoners van Den Haag in de stadsenquête van 2009 aan activiteiten te

hebben ondernomen om de buurt te verbeteren.⁴ In Japanse enquêtes daarentegen geeft gewoonlijk ongeveer 60% aan te participeren in buurtactiviteiten.

Lessen voor Nederland?

Het feit dat Japanse buurtgroepen weinig tot geen subsidie ontvangen en dat de sturing en steun vanuit de overheid (gemeente) in Hiroshima beperkt is tot bijvoorbeeld het verstrekken en ophalen van vuilniszakken die de buurtgroepen gebruiken voor hun maandelijks of halfjaarlijkse schoonmaakactie in de buurt of het overbrengen van een verzoek namens de gemeente aan de bewoners van een nieuwgebouwde wijk om alsjeblieft een buurtgroep te beginnen wijst er denk ik op dat subsidies en opbouwwerk door de overheid blijkbaar niet perse noodzakelijk hoeven te zijn voor het tot stand brengen van buurtgroepen en allerlei activiteiten, initiatieven en participatie van bewoners in hun buurt. In tegendeel, wellicht is het feit dat buurtgroepen in Japan (impliciet) verantwoordelijk zijn voor een aantal taken die in Nederland worden afgehandeld door de overheid (schoonmaak en onderhoud van parken bijvoorbeeld) of landelijke georganiseerde maatschappelijke organisaties (donaties bijvoorbeeld) een belangrijke stimulans (en noodzaak) voor buurtbewoners om samen te werken. Echter, de Japanse context is uiteraard anders. Japanners zijn traditioneel sneller geneigd om in buurtverband samen activiteiten te ondernemen en bovendien kent Japan niet de multiculturele problemen die Nederland heeft. Problemen die de sociale cohesie en het gemeenschapsgevoel, met name op buurtniveau, aantasten zoals blijkt uit onderzoek gedaan door Putnam (2007). Wellicht zou er wel wat geleerd kunnen worden van de kleinschaligheid van Japanse buurten en de hoge organisatiedichtheid en participatiegraad die hier vermoedelijk het gevolg van is.

Referenties

Dekker, K. en H. Lelieveldt (2008). *Het middenveld in de wijk*. Nicis Institute.

DIMENSUS beleidsonderzoek (2009). *Stadsenquête Den Haag 2009*. Gemeente Den Haag: Den Haag

Hastings, Sally Ann. 1995. *Neighborhood and Nation in Tokyo 1905-1937*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Pekkanen, R. (2006). *Japan's Dual Civil Society*. Stanford: Stanford University Press.

Putnam, R. (2007). *E Pluribus Unum*. *Scandinavian Political Studies* (30-2: p.137-174).

Sluis, M. van der, en M. van den Land (2009). *Inspelen op initiatief*. Movisie.

Völker, B (2005). *Burgers in de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

WRR (2005). *Vertrouwen in de buurt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wu, Jeffrey (2001). *The Philosophy of As-Is: The Ethics of Watsuji Tetsuro*. *Stanford Journal of East Asian Affairs*, spring 2001, volume 1: 96-102.

Wuthnow, Robert. 2002. The United States: Bridging the Privileged and the Marginalized? In Putnam, R (red.), *Democracies in Flux* (p.59-102). Oxford: Oxford University press.

¹Het Japanse woord dat het meest gebruikt werd in Hiroshima voor het aanduiden van een buurtgroep is *choonaikai* (町内会) waarvan de letterlijke betekenis “stad-binnen-groep” is. Een andere veel gebruikte term die meer de nadruk legt op het onafhankelijk karakter van de buurtgroep is “jichikai” (自治会).

²<http://www.stat.go.jp/data/shakai/2006/koudou-a/zenkoku/zuhyou/b079.xls>

³Volgens 広島市の町内会・自治会の組織状況平成19年7月1日現在 [*hiroshimashi no chounaikai-jichikai no soshiki joukyou heisei juukyuunen shichigatsu tsuitachi genzai*] [Buurtgroepen in Hiroshima, 1 juli 2007]

⁴Stadsenquête Den Haag 2009 (blz.178).